

**2024_Anul TRIBUNA 140 (XV): să luăm măsuri ca să asigurăm averea națiunii! -
Pericol, ... guvernul are să sechestreze „Institutul”? - Moții și Maghiarii!
- dreptul de liberă migrațiune?**

**Ceea-ce nu s'a putut însă lua prin luptă bărbătească,
a fost luat prin vicleșug și usurpare ...**

**Moții, o populațiune de vre-o patru sute de mii suflete,
sunt cu totul un deosebit fel de Români ... cea mai
viguroasă parte din poporul român, oameni muncitori
și săraci, domoli, răbdători, chibzuiți și neînduplecați!**

**Pericol ... guvernul are să sechestreze „Institutul”,
care e considerat ca avere privată a d-lui Liviu Albini**

În perioada 1886-1894, redactorul responsabil al cotidianului Tribuna a fost profesorul și publicistul Septimiu Albini (1861, șpring - 1919, Cut), fiul notarului Vasile Albini, fost vicetribun în oastea lui Avram Iancu și al Emiliei (n. Neagoie), nepoata de soră a lui Alexandru șterca șuluțiu, arhiepiscopul-mitropolit al Bisericii Române Unite cu Roma. Chemat de Ioan Slavici la Tribuna - în urma procesului de presă din 1886, prin care Cornel Pop-Păcurar era condamnat la temniță - Septimiu Albini era înlocuit la rândul lui, din funcția de redactor responsabil, cu Andrei Balteș. Septimiu a cunoscut trei condamnări, inclusiv în procesul Memorandumului. Atât el, cât și fratele lui (mai mic cu trei ani), avocatul și publicistul Tit Liviu Albini (1864-1911) au fost implicați activ în lupta națională a românilor, respectând viziunea fondatorului Tribunei. Continuăm reproducerea din broșura „TRIBUNA și TRIBUNIȘTII”, cu greutățile și problemele luptei pentru conducerea ziarului politic sibian: «D-l Ioan Rusu pornise o „colectă” pentru ridicarea unui monument la mormântul lui Avram Iancu. S’au adunat câte-va mii de florini, pe care le primise d-l Liviu Albini. Guvernul a oprit „colecta” și a dispus sechestrarea banilor. Când era însă să se facă sechestrarea, banii se aflau în mâinile altei persoane, de la care guvernul ungar nu poate să sechestreze nimic.

„Pericol, - a strigat acum d-l Dr. Rațiu, - guvernul are să sechestreze „Institutul”, care e considerat ca avere privată a d-lui Liviu Albini. Trebuie să luăm măsuri ca să asigurăm averea națiunii!”. Membrii din temniță ai comitetului au dat deci Părintelul Nicolae Cristea, care atunci se întorcea acasă, însărcinarea de a pune, în virtutea „obligațiunii” date de d-l L. Albini, sechestrul pe „Institutul Tipografic”, pentru-ca să previe o eventuală sechestrare din partea guvernului.

Părintele Cristea n'a usat de această însărcinare, fiind-că n'avea nevoie s'o facă; după-ce se încredințase că nu există pericolul prevăzut de d-l Dr. Ioan Rațiu. D-l Dr. Ioan Rațiu a făcut'o, și fără ca să fi primit vre-un mandat. Acum, după ce se întorsese cu nimbul de „martir” din temniță, d-sa era socotit destul de tare pentru-ca s'o poată face și asta. știa d-l Dr. Ioan Rațiu că învoiala de cumpărare nu fusese executată și că „Institutul Tipografic” și editurile lui tot ale d-lui Eugen Brote sunt; **dar proprietarul acesta e desertor și nici nu vrea, nici nu poate să se prezente la judecătoria „competentă”, ca să-și reclame drepturile.** E lucru de necrezut! Am toate actele justificative în mâna mea și tot nu-mi vine să cred ceea-ce scriu.

Ne înțelegem, în cea mai intimă confidență, ca să punem la cale un șir de acte pentru înlăturarea pedecilor puse de guvern, și vorbim azi în auzul tuturor despre aceste acte. Dece „frunțași naționali”, care se află în temniță, de unde nimic nu poate să iasă fără de visa directorului, urzesc un fel de complot, spre a eluda o măsură luată de guvern, și subscriu un act de cea mai secretă natură: până chiar și de acest act s'a făcut abus, până chiar și acest act a fost dat publicității.

Mă opresc aici, pentru-ca să trec la o altă chestiune de cea mai mare importanță actuală. Au trecut peste doi ani de zile, de când d-l Dr. Ioan Rațiu lucrează ca să înlătoreze pe câțiva dintre soții săi de luptă și ast-fel să desorganizeze partidul, în fruntea căruia se află. Ce trebuia să facem noi, care o știam aceasta și nu ne îndoiam despre bunele dispozițiuni ale bărbatului, pe care-l socotisem vrednic de a fi ridicat în fruntea partidului?

Neavând puțința de a-l scoate din strîmtorarea în care se afla și de care alții abusau spre a-l silui, noi ne-am dat toată silința de a-l ajuta și de a-l feri de prea mari greșale. I-am făcut, înainte de toate, tot-deauna pe plac, pentru-ca să n'aibă ocaziune de a se supăra; ne-am supus și nu ne-am supărat nici-odată, ori-și-ce ne-ar fi făcut. În anul 1893, când cu conflictele sângeroase de la Scărișoara s'a publicat în „**Voința Națională**” un articol scris de mine și intitulat „**Moții și Maghiarii**”».

Pentru a înțelege momentul 1893 în istoria luptei naționale, prezentăm acest articol așa cum a fost publicat de scriitorul Ioan Slavici în cotidianul Tribuna, nr. 141, apărut duminică 27 iunie (9 Iulie) 1893, în „**Foița Tribunei**”: «**Moții și Maghiarii.** Împușcarea celor șapte Moți e o ivire simptomatică, care, pusă în legătură cu măsurile luate de guvernul ungar pentru înăbușirea mișcării naționale române, aruncă o viuă lumină asupra actualei situațiuni din Ardeal. **Moții, o populațiune de vre-o patru sute de mii suflete, sunt cu totul un deosebit fel de Români** și în tesă generală vorbind, cea mai nedreptățită, dar totodată și **cea mai viguroasă parte din poporul român, oameni muncitori și săraci, domoli, răbdători, chibzuiți și neînduplecați.** Așezați în Munții-Apuseni, care se ridică între trecătoarea dela Zam, prin care ese Murășul, și cea dela Ciucea, prin care ese Crișul-negru spre valea Tisei, Moții au avut să se lupte cu toți năvălitorii, care au intrat despre Apus de Ardeal ori au trecut despre Mează-noapte spre șesul dela Tisa. Nu s'a pomenit însă, ca cineva să fi intrat vre-odată fără de învoirea Moților în Munții-Apuseni. Sunt trei drumuri care duc spre Abrud, Roșia și Câmpeni: unul despre valea Crișului-alb, altul pe valea Arieșului, ear' al treilea pe valea Ampoiului, toate trei strîmte și anevoioase, pe care puțini oameni le pot închide și le-au și închis pentru toți năvălitorii. **Moții au rămas dar timp îndelungat și singuri stăpâni pe țeara lor,** și tot pământul acestei țări a fost alodial ca în Irlanda înainte de năvălirea lui Henric II, și în satele de moșneni de dincoace de Carpați.

Ceea-ce nu s'a putut însă lua prin luptă bărbătească, a fost luat prin vicleșug și usurpare.

Munții-Apuseni sunt bogăți în metale, mai ales argint și aur, și încă înainte de Traian veniseră Romani în Dacia, ca să conducă munca săvârșită de Daci pentru scoaterea din piatră a acestor metale prețioase. În timpul stăpânirii romane minele de aici erau cele mai renumite; și nomenclatura păstrată de Moți e dovadă suficientă, că exploatarea lor n'a încetat cu desăvârșire nici în timpul năvălirii barbare. Ca să-i dea o mai mare întindere, regii din casa de Anjou au adus la Abrud, la Zlatna și la Ofenbaia coloniști germani, și acești coloniști sunt primii străini care au străbătut în țeara Moților. Li-s'au dat pământuri și li-s'au asigurat privilegiile pe care le aveau ceilalți coloniști germani, străbunii Sașilor de astăzi. În același timp se stabilise dreptul coroanei asupra unei părți din minele puse în exploatare. Ei însă nu trăiau în comunitate cu vechii pământeni, ci făceau parte din așa numita națiune săsească. Tot astfel și Săcuii, care după pustiirea mongolă, pe la 1270, s'au așezat la Trăscău în Valea Arieșului, făceau parte din națiunea săcuescă. (...) *(n.r. există o parte ilizibilă în articol)* ...; în lăuntru Munților Apuseni însă, ei n'au putut să străbată, ci numai pe la poalele acestor munți, spre Turda, Cluj, Hălmaș și Alba-Iulia, erau domni de pământ. Numai la Lupșa, în Valea Arieșului, era un castel regal, despre care se face amintire în secolul XIV; supușii Kenezilor erau însă și ei un fel de nobilime militară. Astfel rămân lucrurile până la 1526, când cel din urmă rege al Ungariei cade în lupta de la Mohaci. Voivodul Ardealului, Ioan Zapolea, declarându-se acum vasal al porții, ia în stăpânire castelele regale, care nu fuseseră încă usurpate de alți nobili și tratează teritoriile alodiale deopotrivă cu domeniile regale devenite acum princiare.

Astfel liberii posesori alodiali au devenit prin usurpare, ca foștii iobagi regali, iobagi ai principelui, care după „**Aprobate**”, sunt deopotrivă cu iobagii nobilitari. Răzîmându-se dar pe puterea otomană și profitând de îndelungatele lupte dintre creștini și mahomedani, principii maghiari ai Ardealului au despoiat atât pe Români, cât și pe Săcui de pământul și de drepturile lor și numai Sașii au putut să păstreze, în condițiuni de tot grele, o parte din pământurile și din drepturile lor. Spre a-și întări pozițiunea, principii făceau donațiuni din domeniile usurpate și aduceau coloniști maghiari din țeara Ungurească; în țeara Moților însă ei n'au făcut donațiuni și n'au adus colonii maghiare. E lucru invederat, că drepturile vechilor pământeni, deși călcate, nu puteau să fie pierdute, și Mihaiu Viteazul, în curând după intrarea lui în Ardeal, a stăruit la Curtea din Viena să li-se recunoască vechile drepturi. și dacă s'ar fi făcut aceasta, tot astfel ar fi trebuit să se urmeze și față cu Români.

Habsburgii însă, abia o sută de ani în urmă, după încheierea tractatului de la Carloveș, au putut să între în stăpânirea Ardealului. și de aici înainte ei au avut o mulțime de războaie și au trebuit să se lupte mereu cu nobilimea maghiară. Astfel, abia după încheierea războiului de 7 ani s'au putut începe lucrările de restituire prin așa numita militarizare a iobagilor de pe domeniile împărătești din Ardeal. Români așezați în fața trecătorilor de la Rodna și Bărgău, săcuimea de pe domeniile împărătești de la hotarele despre Moldova și Români de pe domeniile din țeara Făgărașului, din părțile Sibiiului și ale Mercurii, cei din țeara Hațegului, și cei de la Caransebeș și Lugoj au fost declarați oameni liberi, organizați în companii, batalioane și regimente de grănițeri, și puși în posesiunea pământului alodial ce le fusese răpit. Astfel restituirea s'a făcut pretutindenea de-a lungul hotarelor începând de la Năsăud spre Brașov, și de aci până la Murăș; când însă vorba era să se urmeze lucrarea și pe țărmul stâng al Murășului, în Munții-Apuseni, nobilimea maghiară a făcut toate opintirile, ca să împedecă punerea în executare a dispozițiilor împărătești. Astfel se produce războala de la 1784, când Moții se ridică sub Horia, Cloșca și Crișan, ca să alunge pe usurpatori și să obțină ceea-ce li-se dăduse celorlalți iobagi împărătești. **N'au obținut însă**

decât dreptul de liberă migrațiune, un drept fără îndoială mare pentru acele timpuri, dar nu dreptate deplină. La 1848 ei se răscoală dar din nou, sub Iancu, Axente și Popa Balint, și de astă-dată li se și promite restituirea. După suprimarea răscoalei maghiare însă se desființează iobăgia și se face împrăștierea, dar întinsele păduri din Munții-Apuseni rămân domenii erariale.

Soarta Moșilor era însă în comparațiune cu trecutul îmbunătățită. Funcționarii erariale țineau seamă de interesele populației, și Moșii harnici ajunseseră la stare de înflorire economică și culturală, fruntea Românilor din Ardeal».

(va urma)

Marius HALMAGHI

Sursa online:

<https://www.tribuna.ro/stiri/cultura/2024-tribuna-140-15-sa-luam-masuri-ca-sa-asiguram-averea-natiunii-pericol-guvernul-are-sa-sechestreze-institutul-motii-si-maghiarii-dreptul-de-libera-migratiune-175189.html>

În: *Tribuna*, 07 aprilie 2024